

1968, 27. únor, Praha. - Článek Jiřího Hanzelky Rozcestí důvěry, uveřejněný v deníku Mladá fronta.

Do roku dvou jubileí jsme vstoupili všichni, tentokrát opravdu ve zvláštní, celonárodní jednotě vnitřního neklidu. Víme, že vstupujeme do roku, který má dát směr dalšímu vývoji naší společnosti a podstatně ovlivnit naše osudy na mnoho let.

Starší pokolení rozebírá s odstupem klady a záporů republiky, která se zrodila před padesáti lety. A všichni se vracíme k událostem, které až do základu ovlivnily náš život před dvaceti lety. S odstupem hledáme kořeny dobrého i zlého, co nám přinesla ta dvě desetiletí.

Není pochyb o tom, že osmačtyřicátý rok zvedl u nás vlnu upřímného nadšení, úsilí a odhodlanosti, jež šla často až za hranice sebeobětování. Byla to doba, kdy slovo MY daleko převážilo nad slovem JÁ.

Tu vlnu nezvedla jenom dělnická třída. Nesla ji také rozhodující část české a slovenské inteligence. Byla to vlna nejtvůřivějších sil národa, sil fyzických i duševních. Opírala se o horoucí srdce, důvěru ve schopnost a charakter vůdců a o logický argument přesvědčivé teorie. Co se s tou vlnou stalo za těch dvacet let?

Mnohá horoucí srdce vychladla v mrazu padesátých let. Od Bílé hory nebylo u nás zvykem popravovat politické protivníky, brát člověku život za jiný názor, a dokonce brát život lidem ve jménu toho nejlidštějšího, co se mělo stát skutkem.

Důvěra se začala rozpadat tam, kde se stal pravidlem rozpor mezi slovem a činem, mezi teorií a praxí.

Argument ztratil přesvědčivost tam, kde se slovo státníka, vychovatele a propagandisty začalo rozcházet s pravdou, s každodenní zkušeností občanů tohoto státu. Ve jménu velikých a vzdálených pravd se vetřely do života a do úst lidí nepravdy a předstírání. Začala doba hromadného lámání charakterů. Přímota a otevřenost se staly překážkou pro ty, kdo chtěli stoupat po žebříčku moci nebo po žebříčku platových stupnic.

Důvody k přesvědčení slábly. Místo přesvědčení nastoupila víra, která byla a je v příkrém rozporu s teoretickými základy socialistické společnosti.

Katolický kněz má právo říkat věřícím: »Co Bůh činí, dobře činí.« Smí a musí to říkat i uprostřed bídy, války a nemoci.

Ale kdo tvrdí, že jeho učitelé byli Marx a Engels, kdo chce pomáhat na svět demokratické a socialistické společnosti, musí umět své činy a postupy obhájit věcně a přesvědčivě před nejširší veřejností. Jenom ten, kdo dává přednost moci před službou, kdo nemůže veřejně obhájit své činy a postupy, kdo by neobstál v demokratické kritice, prohlašuje: »Co strana činí, dobře činí.« Přitom pojem strany - v rozporu se slovy - zužuje ve skutečnosti na několik jedinců, kteří ve svých rukou - v rozporu s principy socialistického státu - soustředili všechnu moc zákonodárnou, výkonnou a soudní a kritiku své činnosti vydávají se všemi důsledky pro kritiku za projev nepřátelství k socialistickému zřízení.

Svou moc pak už představitel monopolní moci nemůže opírat o přesvědčený souhlas většiny národa. O své pravdě nepřesvědčuje. Svou pravdu sděluje a určuje jako pravdu jedinou. Jeho oporou může být jenom organizovaná a disciplinovaná síla ozbrojených složek společnosti - a sliby. Hlavním nebezpečím jeho moci jsou lidé, kteří jsou schopni rozpoznat a věcně dokázat, že ty sliby nejsou splnitelné, protože nevycházejí z reálných možností státu a společnosti, nebo že se dají splnit jenom ve prospěch menší části národa na účet většiny a v posledních důsledcích na účet budoucnosti všech.

Takovým slibům se všude na světě říká demagogie. Má všude stejné rysy. Jejím spojencem je násilí. Jejím cílem je prosazení toho, co se nedá obhájit odpovědným rozumem. Jejím protivníkem je vzdělání, soudnost a životní zkušenost podložené pevným charakterem. Její cesta je vydlážděna nenávistí k tvořivé inteligenci a strachem z mladého pokolení, které nemá zábrany, které má ještě rovnou páteř a mladou touhu udělat pro všechny víc než pro sebe. Osudem demagogů je katastrofa, do které s sebou strhávají celou společnost.

Předzvěstí katastrofy, stadiem vývoje, ve kterém se ještě dá všechno napravit, je období, kdy se společnost přestane bránit, kdy se občan vzdává svých ústavních práv, povinnosti a odpovědnosti, kdy

vyvěsí bílý prapor před monopolem moci, kdy se ono jediné MY drobí v miliony maličkých JÁ, v miliony malých a soukromých písečků, kdy se hlavní zájem soustředí na výplatní sáček bez ohledu na to, zač se plní, kdy se přečkává týden, aby se žilo v sobotu a v neděli.

Není pochyb o tom, že i dnes, dvacet let po Únoru, přesvědčivá většina občanů Československa chce žít ve státě, kde jednotlivec nemá právo rozhodovat o osudech velkého počtu lidí ani v hospodářství (jak tomu bylo v kapitalistickém období), ani v politice (jak tomu je v každé osobní diktatuře). Právě proto chce většina lidí žít ve státě skutečně socialistickém a skutečně demokratickém. To je reálný cíl. Dá se uskutečnit.

Ke skutečné demokracii, k rozdělení úměrné pravomoci a odpovědnosti mezi plnoprávné občany v duchu i podle litery ústavy socialistického Československa jsme udělali první krůček na přelomu jubilejního roku. Octlí jsme se na rozcestí, a stav veřejných věcí dokazuje, že byl nejvyšší čas, abychom na toto rozcestí vstoupili. Vedou z něho jenom dvě cesty.

Jedna k obměně systému monopolní a nekontrolovatelné moci, který prokazatelně naleptal vnitřní sílu vedoucí strany i její hospodářskou, politickou a mravní autoritu. Ta cesta blokuje valnou část tvořivých sil národa uvnitř strany i mimo ni a vede k rozkladu společnosti, jaký vyvolává každá diktatura nebo oligarchie.

Ta druhá vede ke skutečné demokracii a skutečnému socialismu. Vede jenom přes obnovení souladu mezi slovy a činy.

Za hlavní klad posledních let lze považovat důkaz vnitřní síly socialismu, a to i socialismu dočasně deformovaného. Přežil dvacet složitých let, obstál se šrámy, ale obstál ve zkouškách, v jakých by se byl jiný systém rozpadl. Jeho hospodářství uneslo náklad diletantství, amatérismu a svévole přehlížející základní zákony ekonomie. Poklesává v kolenou, množí se situace, kterým jsme si zvykli říkat havarijní.

Zaostává v mnoha směrech za světovým vývojem, nemůže se už odvážit otevřeně, nesubvencované soutěže na světových trzích. Nové továrny se rodí draho a pomalu, je málo bytů a nové nesnesou srovnání s úrovní nových bytů ve vyspělých zemích kapitalistických. Silnice jsou v rozpadu, městská doprava vázne, služby obyvatelstvu v mnohých městech klesly na úroveň rozvojových zemí. Neúcta k času lidí dostoupila katastrofální míry a začala se považovat za samozřejmost. Nejsou rezervy, každý nečekaný úkol vytváří nebezpečí napětí. Ale československé hospodářství přežilo a má sílu hledat cesty k obrodě a k nové dynamice socialistického rozvoje. Vydrželo víc než kterýkoli z dosud známých systémů.

Vnitřně nejsilnější byl tento systém ve svých revolučních počátcích, v roce 1945, silný byl v roce 1948. Zakolísal teprve, když boj o moc lidu, tj. o moc všech tvořivých složek národa, zaměnil za boj o moc osobní. Volal po jednotě, ale osobními boji o moc znemožnil jednotu v nejvyšších polohách. Příliš častý rozpor mezi slovy a činy, tj. příliš častá demagogie narostla v krizi ve všech oblastech veřejného života. Má společného jmenovatele. Je to krize důvěry. Na přelomu jubilejního roku stojíme před dvěma osudovými otázkami: Jak dál a s kým dál? V těch dvou otázkách je všechna starost, obava, naděje, všechn vnitřní neklid, všechno odhodlání uchránit to dobré, co přineslo dvacet let složitého života, a snaha zbořit překážky na cestě ke skutečné demokracii v socialistickém Československu.

Není pochyb o tom, že ke krizovým jevům v politice i v hospodářství vedlo přeceňování úspěchů a zastírání proher. Skutečný stav našeho hospodářství je do této chvíle zastřen tajemstvím. Tají se před plnoprávnými občany tohoto státu, kteří nesou na vlastních bedrech všechny důsledky, a kteří tedy mají právo znát skutečný stav a jeho příčiny. Ono mnohaleté utajování trvale otvíralo dveře sociální demagogii. Stav dopravy a služeb, vývoj cen, průměrný věk strojů v továrnách, technické a ekonomické parametry výrobků, výše penzí, srovnatelná výše reálných mezd, devizová bilance a mnoho jiných věcí je v rozporu s mnohaletými sliby a předpověďmi. Zkušenost dvaceti let dokazuje, že hospodářský rozmach se nedá prosadit ani líbivými sny, ani pěstí do stolu. V převratném období vědeckotechnické revoluce, jejíž nástup jsme potlačeni vlivu vědecké a technické inteligence a jejím podceněním promeškali, musíme opustit cestu velkých slov a nedomyšlených rozhodnutí, vnucovaných společnosti mocenskými a administrativními zásahy. Se vši vážností a na podkladě znalosti skutečné situace musíme obnovit zdravý

rozvoj československého hospodářství. Nesmíme zapomínat na sociální povinnosti socialistického státu. Ale musíme zapomenout na sociální demagogii. O koho má pečovat náš stát?

Musí se postarat o ty, kdo ještě - nebo už - nemohou pracovat. Na to si musí tento stát vydělat. Musí se postarat o ty, kdo chtějí, ale nedovedou. Musí jim dát možnost, aby svůj talent a schopnosti rozvinuli. I na to si musí stát vydělat.

Musí plně odměnit práci těch, kdo vytvářejí nové hodnoty, rukama i mozkiem, kdo pracují podle svých nejlepších schopností a svědomí. I na to si musí socialistický stát vydělat.

Ale musí svrhnout z beder břemeno těch, kdo předpokládají, že v socialistickém zřízení mohou brát mnoho za málo, kdo hledají místa nebo funkce, ale nehledají práci, kdo zapomněli, že v socialismu skutečně nesmí člověk vykořisťovat člověka a nesmí žít z cizí práce. V socialismu lenoch a mluvka nesmí žít z práce poctivého člověka; přitom je lhostejné, jestli jde o dělníka, inženýra, učitele, úředníka nebo o profesionálního funkcionáře. Oddanost socialistickému zřízení je povinnost, nikoliv zásluha. Dokazuje se společensky užitečnými výsledky práce, nikoli znalostí citátů. Ani nejbohatší socialistický stát nebude dost bohatý, aby mohl své občany platit jenom za spolehlivost projevovanou na schůzích.

Dvacet let od Února změnilo do základu třídní složení naší společnosti. Dá se bez nadsázky říci, že v podstatě se u nás vytvořily jenom dvě skupiny občanů: skupina poctivých a pracovitých lidí od krumpáče a strojů až po vysokoškolské katedry a vědecké laboratoře. V této skupině plodných lidí nemá místo závist, tam je doma obdiv a úcta k práci i k talentu, tam jsou doma soudružské vztahy mezi lidmi. Tady se třídní uvědomění dokazuje prací pro socialistický stát.

A proti nim stojí skupina těch, kteří hledí urvat, co se dá a na čem se dá, ale kteří požadavek pracovní kázně považují za buržoazní přežitek a nehoráznost asociálů. Jejich cílem je průměr, mezi nimi je doma solidarita rovnostářů, kteří hájí své materiální i společenské výhody původem, na kterém nemají zásluhy, a třídním uvědoměním, které dokazují mnohem přesvědčivěji slovy než výsledky práce. Jejich svědomí spí. O to bdělejší je jejich ctižádost a touha po vlivu na osudy jiných. Právě oni vidí nepřítel v každém, kdo s nimi nesouhlasí.

S těmito dvěma skupinami vstupujeme do třetího desetiletí celonárodního úsilí o vybudování socialistického státu. A právě na přelomu desetiletí každý z nás stojí na křižovatce, kde si musí vybrat, s kým jít a komu věřit. Uvnitř strany, která měla sílu k prvnímu vážnému kroku na cestě k obrodě, k prohloubení nejzdravějších tradic Února, i mimo stranu, kde žije většina občanů tohoto státu. Každý z nás si musí vybrat, zda bude soudit podle slov nebo podle činů, komu dá hlas, až bude volit svého mluvčího. Je to křižovatka, kde na volbě závisí osud tohoto státu a s ním i osud každého z nás. Je to křižovatka důvěry.

Mladá fronta, 27. února 1968, s. 1-2.